

ราชพิธีถือน้ำ

กรมศิลปากร

พิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณรในเทศกาลเข้าพรรษา

พ. ศ. ๒๔๘๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

069.5
ศ 528 5

ราชพิพิธภัณฑ

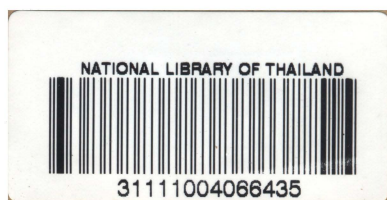
กรมศิลปากร

พิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณรในเทศกาลเข้าพรรษา

พ. ศ. ๒๔๘๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

313
069 5
P16288

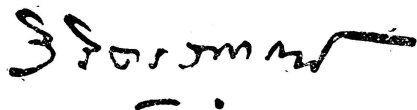

คำนำ

ราชพิพิธภัณฑ์เป็นสถานสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งซึ่งได้จัดตั้งเสร็จในงานวันชาติ พ.ศ. ๒๔๘๓ ความมุ่งหมายของคณะกรรมการต้องการจะทำหนังสือแนะนำชมอย่างละเอียด สำหรับเป็นคู่มือของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์นี้ แต่การทำหนังสือแนะนำชมอย่างละเอียดนั้นจะต้องใช้เวลามาก เป็นการสมควรที่จะให้มีหนังสืออย่างง่าย ๆ ใช้ไปชั่วคราวก่อน จึงได้เกิดความคิดพิมพ์หนังสือเล่มนี้โดยข้าพเจ้าได้ขอร้องให้พระยาอนุমানราชชน ผู้ช่วยอธิบดีกรมศิลปากรเรียบเรียง เพราะเหตุที่พระยาอนุমানราชชนได้ทำหน้าที่แทนข้าพเจ้าในการจัดตั้งราชพิพิธภัณฑ์นี้ตั้งแต่ต้นจนตลอดมา

ขอให้เป็นที่น่าพอใจว่า สมุดเล่มนี้ไม่ใช่คำอธิบายที่สมบูรณ์เป็นแต่ทำขึ้นสำหรับใช้ชั่วคราว ส่วนสมุดแนะนำชมอย่างสมบูรณ์นั้นกำลังทำและจะจัดพิมพ์ขึ้นภายหลัง

หนังสือพิมพ์เสร็จในสมัยใกล้วันเข้าพรรษา ซึ่งกรมศิลปากรเคยรับพระภิกษุสามเณรเข้าชมหอสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากรจึงถือโอกาสแจกสมุดเล่มนี้แก่พระภิกษุสามเณรด้วย ถึงแม้จะยังมิได้นิมนต์พระภิกษุสามเณรเข้าชมราชพิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้ ก็หวังว่าจะได้มีโอกาสนิมนต์พระสงฆ์สามเณรเข้าชมพิพิธภัณฑ์นี้ในวันใดวันหนึ่งข้างหน้า

กรมศิลปากร

๓๓ กรกฎาคม ๒๔๘๓

ราชพิธีพืชรากันท์

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นวันเฉลิมฉลองวันชาติ เวลา ๑๔.๐๐ น. หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีได้ไปทำพิธีเปิดราชพิธีพืชรากันท์ที่ตึกศาลาสหทัยในพระบรมมหาราชวัง ในนามของนายกรัฐมนตรี เหตุที่รัฐบาลจัดตั้งราชพิธีพืชรากันท์ขึ้นนี้มีอย่างไร แจกอยู่ในคำกล่าวเชิญเปิด ซึ่งพระยาชาติเดชอุดม กรรมการจัดตั้งราชพิธีพืชรากันท์ผู้หนึ่งเป็นผู้อ่าน และคำกล่าวตอบของหลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี ดังต่อไปนี้

รายงานการเปิดราชพิธีพืชรากันท์

ท่านรัฐมนตรี

จำเดิมแต่ประเทศไทยเข้าสู่การปกครองเป็นประชาธิปไตย ในระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐบาลได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเพิ่มพูนความผาสุกสวัสดิ์แก่ปวงประชาราษฎรไทย นอกจากบำรุงการครองชีพและสานติสุขแล้ว ยังพยายามให้ชาวไทยมีความเจริญก้าวหน้าในทางหาความรู้โดยลำดับ บัดนี้รัฐบาลได้ดำริเห็นว่า ทพฺยฺสฺนพฺรหมหาคณฺธวํสํ เป็นสมบัติอันมีค่ายิ่ง มีมากสิ่งที้อำนวยประโยชน์แก่ความรู้ทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมเป็นอันมาก ถ้าได้มีโอกาสให้ราษฎรมีส่วนรู้เห็นและแสวงหาความรู้ในสิ่งอันมี

ค่าเหล่านี้ ก็จะเป็นอันเชิดชูพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์
 เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตย คณะรัฐมนตรีเห็นความ
 สำคัญในข้อนี้ จึงลงมติให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีหน้าที่
 รวบรวมทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ เลือกลักษณะสิ่งที่เหมาะสม
 จัดตั้งเป็นสถานพิพิธภัณฑ์ สำหรับประดิษฐานและเก็บรักษาสิ่ง
 เหล่านี้ไว้เพื่อให้ราษฎรชม ให้ชื่อว่า ราชพิพิธภัณฑ์ อนึ่ง
 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตึกศาลาสหทัย ศาลา
 ลูกขุนใน และหอราชพิธีกรรม สำหรับเป็นสถานที่ตั้งแห่ง
 ราชพิพิธภัณฑ์นี้ คณะกรรมการได้ดำเนินงานซ่อมและดัดแปลง
 สถานที่กล่าวมาโดยลำดับ เริ่มแต่ตึกศาลาสหทัย จนการลุ่ลง
 ไปแล้วเสร็จส่วนหนึ่ง สมควรจะทำพิธีเปิดให้ควรแก่ค่าแห่ง
 ความสำคัญในระบอบประชาธิปไตย ให้โอกาสแก่มหาชนเข้าชม
 ดูได้ตามกำหนดเวลา ณ บัดนี้ เป็นวาระวันชาติมาถึงถึงเวลา
 อุดมฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าในนามแห่งคณะกรรมการ ขอเชิญท่าน
 กระทำบุรพกิจ ไขกุญแจราชพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นสถานสรีสวัสดิ
 มงคลตลอดกาลนาน เทอญ.

คำกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการ ในการเปิดราชพิพิธภัณฑ์

ท่านกรรมการผู้มีเกียรติ

ข้าพเจ้ามีความยินดียิ่ง ที่ได้รับเกียรติยศมาทำพิธีเปิดราช
 พิพิธภัณฑ์ ที่จริงเกียรติยศอันนี้ควรเป็นของท่านนายกรัฐมนตรี

แต่โดยเหตุที่ในวันเดียวกันนี้ มีสถานที่สำคัญซึ่งจะต้องทำพิธี
เปิดหลายสิบแห่ง ท่านนายกรัฐมนตรีจึงได้จัดแบ่งและมีบัญชา
ให้รัฐมนตรีแยกย้ายกันไปทำพิธีเปิดแทนท่าน ข้าพเจ้าได้รับ
บัญชาให้มาเปิดราชพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ และเมื่อมาถึงสถานที่นั้นแล้ว
ก็ได้สังเกตเห็นด้วยความปรีดียินดี ว่ามีท่านผู้ใหญ่หลายท่านได้
ให้เกียรติยศแก่งานเปิดราชพิพิธภัณฑสถานร่วมสโมสรอยู่ในที่นี้ด้วย

เรื่องจัดตั้งราชพิพิธภัณฑสถานนี้ เป็นงานที่ยากลำบาก เพราะ
สิ่งซึ่งจะประดิษฐานอยู่ในราชพิพิธภัณฑสถานนี้ เป็นของมีค่าเหลือ
หลาย ทั้งค่าที่เป็นราคาสินค้าและค่าในทางใจ เพราะโดยมาก
เป็นเครื่องราชูปโภคของสูง คณะกรรมการจึงต้องประสพปัญหา
๒ ประการ คือปัญหาเรื่องการระวังกษามิให้ศูนย์หายขาดตก
บกพร่องไปประการหนึ่ง และปัญหาที่จะต้องจัดราชพิพิธภัณฑสถาน
ให้เป็นที่เคารพบูชา เพื่อเทอดทูนพระเกียรติของพระมหากษัตริย์
ด้วยอีกประการหนึ่ง ฉะนั้นราชพิพิธภัณฑสถานจึงมีลักษณะเป็น
พิเศษไม่เหมือนพิพิธภัณฑสถานอื่นๆ และคณะกรรมการจัดตั้งราช
พิพิธภัณฑสถานต้องเผชิญกับปัญหาที่ยากลำบากมาก แต่ถึงกระนั้น
คณะกรรมการก็ได้ใช้สติปัญญาและความพยายามแก้ปัญหาเหล่านั้น
จนจัดตั้งราชพิพิธภัณฑสถานสำเร็จได้ ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอสรรเสริญ
โดยจริงใจ ราชพิพิธภัณฑสถานจะยังประโยชน์ในทางศึกษาและ
เผยแผ่เกียรติของประเทศชาติอย่างดียิ่ง

บัดนี้ได้ศฤงคารมิ่งมงคลवार ข้าพเจ้าขอเปิดสถานราช

พิพิธภัณฑสถานในนามของท่านนายกรัฐมนตรี ขอคุณพระศรีรัตนตรัย
จงดลบันดาลให้ราชพิพิธภัณฑสถานดำรงอยู่ด้วยความเรียบร้อย
ปราศจากภัยเพื่อเป็นศรีสง่าแก่ประเทศชาติตลอดไป เทอญ.

ราชพิพิธภัณฑสถานซึ่งจัดไปเสร็จแล้วส่วนหนึ่ง คือที่ตึกศาลา
สหทัย กรมการจัดตั้งราชพิพิธภัณฑสถานได้วางเงื่อนไขการเข้าชม
ไว้ในขณะนั้น คือ :-

ระเบียบการเข้าชม

สัปดาห์หนึ่ง มีกำหนด ๒ วัน คือ

วันอาทิตย์ กับ วันพุธ

วันอาทิตย์ให้ชม ๔ ครั้ง

เวลาดังแต่ ๙.๐๐ น. ถึง ๑๐.๐๐ น.

„ ๑๑.๐๐ น. „ ๑๒.๐๐ น.

„ ๑๓.๐๐ น. „ ๑๔.๐๐ น.

„ ๑๕.๐๐ น. „ ๑๖.๐๐ น.

วันพุธให้ชม ๒ ครั้ง

เวลาดังแต่ ๙.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น.

„ ๑๓.๐๐ น. „ ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้เฉพาะวันอาทิตย์เสียค่าผ่านประตูครั้งละ ๕๐ สตางค์
และสำหรับวันพุธครั้งละ ๑ บาท

สถานราชพิพิธภัณฑ์ ตึกสุลาลัย

เมื่อผ่านประตูสถานราชพิพิธภัณฑ์เข้าไป ถึงห้อง陈列
ด้านเหนือ จะเห็นตู้ทองตั้งเรียงกันอยู่ ๖ ตู้ เป็นที่ประดิษฐาน
พระราชลัญจกรหรือเรียกง่าย ๆ ว่าพระตรา ตราคือเครื่องหมาย
ทำเป็นรูปและลวดลายต่าง ๆ โดยฉะเพาะ สำหรับประทับบอก
ให้ทราบว่ามีมาจากผู้เป็นเจ้าของตรา นั้น เพราะแต่ก่อนไม่ใช่เซ็นชื่อ
ใช้ตราประจำตัวหรือประจำตำแหน่งประทับแทนเซ็นชื่อเท่านั้น
พระตราที่นำมาประดิษฐานไว้นี้ มีมากองค์ด้วยกัน และมีค่า
ในความรู้ทางราชประเพณีและประวัติศาสตร์ไม่น้อย

ที่ห้อง陈列ตรงนี้ จะได้เห็นต้นไม้เงินต้นไม้ทองตั้งอยู่
หลายคู่ ถัดมาจัดทำเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยฝีมือเป็นประณีตศิลป์งดงาม
มาก ดอกไม้เงินดอกไม้ทองนี้ เจ้าหน้าที่ชี้แจงว่า เป็นของ
เจ้านายน้อมเกล้า ๆ ถวาย ในเมื่อทรงกรมหรือเลื่อนกรม ขณะ
เมื่อเวลานำต้นไม้เงินทองขึ้นน้อมเกล้า ๆ ถวาย มีทั้งรูปเงิน
เทียนทอง (ใช้เงินเปลวและทองคำเปลวปิดที่รูปและเทียน) จัด
เป็นแพ พร้อมทั้งกรวยดอกไม้ทำอย่างประณีตบรรจง ๒ กรวย
ขึ้นน้อมเกล้า ๆ ถวายด้วย เพราะฉะนั้นดอกไม้เงินดอกไม้ทอง
ที่น้อมเกล้า ๆ ถวายจึงมีมาก ที่นำมาตั้งไว้นี้ เพียงให้ดูชม
เป็นตัวอย่าง ๕ คู่เท่านั้น

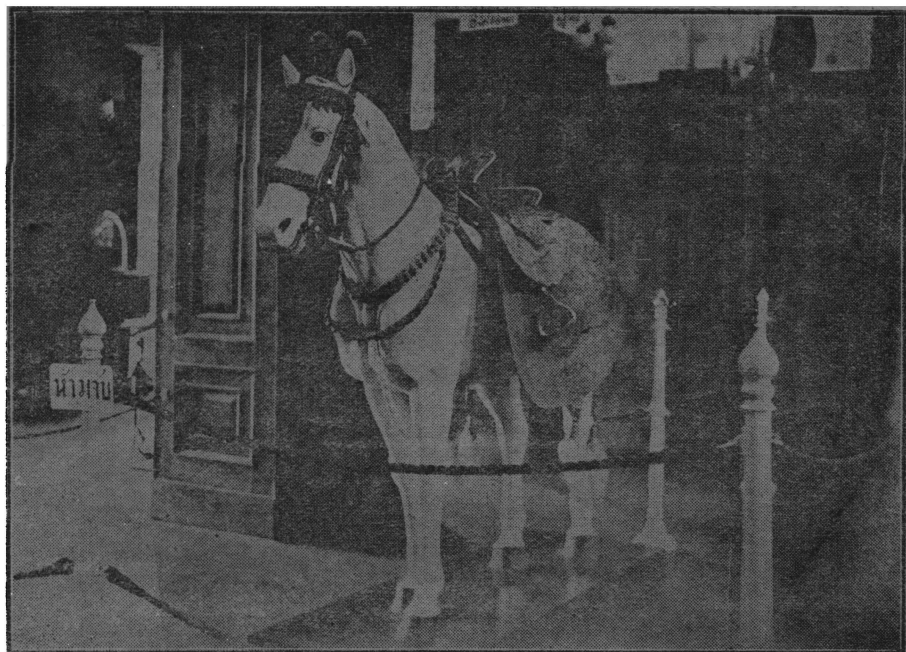
ห้อง陈列ถัดไปทางซ้ายและขวา เป็นที่ตั้งธารพระกร มี
ด้วยกัน ๖ ตู้ ธารพระกรเหล่านี้เป็นของทรงซอกมิม ที่มีผู้

ทุลเกล้า ๆ ถวายก็มี มีทั้งที่เป็นไม้ของหาซาก และเป็นงา เป็นกระดูก เป็นเขา เป็นวัตถุ และอื่นๆ หัวท้ายธารพระกร เลี่ยมด้วยโลหะมีค่าเช่นทองคำเป็นต้น ลงองค์ลงยาประดับเพชร และพลอยมีค่าเป็นรูปและลวดลายต่างๆ ตามลักษณะศิลป

เสร็จจากดูห้องเครื่องด้านเหนือแล้ว เข้าห้องโถงกลาง เป็นที่ตั้งรูปหุ่นพระยาม้าต้นผูกเครื่องกุดั่น (กุดั่นคือทองแถม แก้ว) พระราชยาน พระที่นั่ง และพระกลดเครื่องสูง

ในลิลิตเตล่งพ่าย มีข้อความกล่าวไว้แห่งหนึ่งว่า “อลงกต เครื่องม้า ตามคิดหน้าพรณราย ผูกพู่พรายสายง่อง ถ้องสาย ถอดูเพรา สายเหาเนาหน่วงหลัง โกลนพะนังบรรยง อาน บรรจงบรรเจอด พานหน้าเพริศดาวราย พานท้ายพรายดาวเรียง”

ถ้าท่านได้เห็นรูปหุ่นพระยาม้าต้นที่ผูกเครื่องแล้ว ก็จะทราบได้ว่า ส่วนไหนของเครื่องที่เรียกว่า ง่อง ส่วนไหนที่เรียกว่า สายเหา เป็นต้น ท่านอาจซักถามเจ้าหน้าที่ซึ่งจะให้ฟังได้ แล้วก็จะอ่านลิลิตเตล่งพ่ายตอนนั้น ได้ดีกว่าเมื่อยังไม่ได้มาเห็น เครื่องม้าที่ใช้กันอยู่ในเมืองไทยนั้นมี ๒ อย่าง มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเครื่องม้าทหารอย่างหนึ่ง เครื่องม้าพลเรือนอย่างหนึ่ง เครื่องม้าทหารอานทำด้วยไม้มีแผงข้างและโกลน เครื่องม้าพลเรือนเป็นแบบไทยใช้กันในพื้นเมือง อานทำเป็นเบาะไม่มีแผงข้างและไม่มีโกลน มักเรียกเครื่องม้า ๒ อย่างนี้ต่างกันว่า เครื่องแผงและเครื่องเบาะ เครื่องม้าสำหรับ

รูปหุ่นพระขามัดนผูกเครื่องกุดั่น

ที่นำมาผูกไว้กับหุ่นพระยาม้าต้น^๕ เป็นชนิดเครื่องแขวงทองคำ
ฝังทับทิม สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เว้นแต่อันสร้างในรัชกาล
ที่ ๒

ด้านตะวันออกห้องโถงกลางนี้ เป็นที่ประดิษฐานพระกลด
เครื่องสูง มีหมุดด้วยกัน ๘ องค์ กันพระกลดเป็นทองคำ
ลงยาก็มี เป็นคันถม ถมตะทอง เงินกาไหล่ทองก็มี ยอด
เป็นพุ่มหจจรพักตร์ พื้นพระกลดทำด้วยวัตถุต่างๆ เป็นตา
เป็นกำมะหยี่ มีสีต่างๆ ปักทองแล่ง และปักดินเลื่อม เจ้า
หน้า^๕ที่ชี้แจงว่า ถวายในงานโอกาสต่างๆ กัน ข้อสังเกตพระกลด
เครื่องสูง สำหรับพระเจ้าแผ่นดินยอดต้องเป็นพุ่มหจจรพักตร์
มีระบายนทองสามชั้นอยู่ที่ขอบ องค์มีคันยาว ถวายในงานเสด็จ
พระราชดำเนินพยุหยาตรา นอกนั้นถวายในโอกาสต่างๆ ไม่มี
กำหนด เว้นแต่องค์สี่พื้นขาวขลิบทองใช้ถวายเมื่อเสด็จทรงศีล
ในวันพระอุโบสถ

ด้านตะวันตก ปักทวนเงินทวนทองคำ ๑ ถัดไปเป็นพุ่มดอก
ไม้เงินทองคำ ๑ กลางเป็นพัดโบก เจ้าหน้า^๕ที่ชี้แจงว่า ทวนเงิน
ทวนทองนั้น สำหรับเจ้าพนักงานที่เรียกว่าอินทรรพหมถือ คือ
พรมถือทวนทอง อินทรรถือทวนเงิน มีด้วยกัน ๘ คู่ เดิน
เข้าไว้กระบวนราบเสด็จพระราชดำเนินนอกพระราชฐาน ถ้าเป็น
เสด็จพระราชดำเนินภายในพระราชฐาน ถือพุ่มดอกไม้เงินดอก
ไม้ทอง ส่วนพัดโบกมีคันยาว เป็นหน้าที่เจ้าพนักงานอภิรม

อยู่งานถวายข้างพระราชยาน (อภิรม หรืออภิรม หมายถึง
พระราชยาน พระกลด และเครื่องสูงต่างๆ)

ถัดเข้าไปมีพระที่นั่งพุทธานทองตั้งอยู่กลาง ซ้ายพระที่นั่ง
ราชยานทองคำลงยา ขวา พระที่นั่งราชยานงา

พระที่นั่งพุทธานทอง มีป้ายบอกไว้ว่า “พระที่นั่งองค์นี้
ปกคิไม่มีคน ตั้งเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้ร่มดลมหาเศวต
ฉัตร สำหรับเป็นที่ประทับฉะเพาะสมเด็จพระมหากษัตริย์ เวลา
เสด็จออกท้องพระโรงพระราชมนเฑียร และประกอบคานเป็น
พระที่นั่งราชยาน จำเพาะสำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จ
พระราชดำเนินกระบวนพยุหยาตราทางบก เช่น เลียบพระนคร
เป็นต้น” สองข้างพระที่นั่งผูกพระแสงง้าวทองคำมณ และ
พระแสงดาบชะเลยฝักทองประดับพลอย ด้านหลังพระที่นั่ง มี
บังสุรย์หักทองขวาง ไข้อย่างนัยพระราชยาน สำหรับบังแดด
สองข้างซ้ายขวามีธงกระบี่ธงพระครุฑพ่าห์ในรัชกาลที่ ๖ ดำ
ธงเป็นไม้ไชยพฤกษ์ กาบโลหะที่ค่อพระครุฑพ่าห์เป็นรูปครุฑซึ่ง
ได้มาแต่ดอนเจดีย์ในรัชกาลที่ ๖

พระที่นั่งราชยานทองคำลงยาประดับพลอย (ด้านซ้ายของ
คนดู) มีป้ายบอกว่า “สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จ
พระราชดำเนินกระบวนราบทางบก” เจ้าหน้าที่ซึ่งเจงต่อไปว่า
พระที่นั่งนี้ใช้เป็นพระที่นั่งรอง กลุ่มผ้าเข้ากระบวนตามเสด็จ

พระราชดำเนิน ลงที่กัณฑ์ทรงเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน เช่น
จากท้าวตอรุณราชวรามสู่พระอุโบสถเป็นต้น

พระที่นั่งราชยานงา มีป้ายบอกไว้ว่า “สำหรับสมเด็จพระ
พระมหากษัตริย์ทรงเสด็จพระราชดำเนินกระบวนราชมงคล พระ
ที่นั่งราชยานองค์นี้ นายพลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น
ปราบปรบึกษ์ ผู้ช่วยราชการกระทรวงวัง ผู้บัญชาการกรม
พระคชบาลและผู้บัญชาการกรมช่าง ๑๐ หมู่ สร้างถวายสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เป็นชั้นแห่งที่พระหัตถ์พระองค์ท่าน
เอง ซึ่งได้ทรงทำกับพระยาจินดารังสรรค์ (รอด รัดณสีป็น)
ในรัชกาลที่ ๕”

ตรงเข้าไปถึงห้องเฉลียงด้านใต้ เป็นตู้ตั้งเครื่องถม ในตู้
จะได้เห็นภาชนะเครื่องถม เช่น แจกันสำหรับใส่ผ้าจีบ หีบ
เครื่องสำอาง เครื่องพระสุคนธ์ ฟานพระศรี ฟานบายศรี ขันทรง
ขันทรงบาตร หม้อน้ำกาเวียน พระจงกลราวผ้าขับพระพักตร์
พระมั่งสี (ฟานรูปเปลปากเป็นกลีบบัว) โถปรัก เป็นต้น

ถัดไป มีพระที่นั่งราชยานถม ใช้เป็นพระที่นั่งรองอย่าง
เดียวกับพระที่นั่งราชยานทองคำลงยาที่กล่าวมาแล้ว

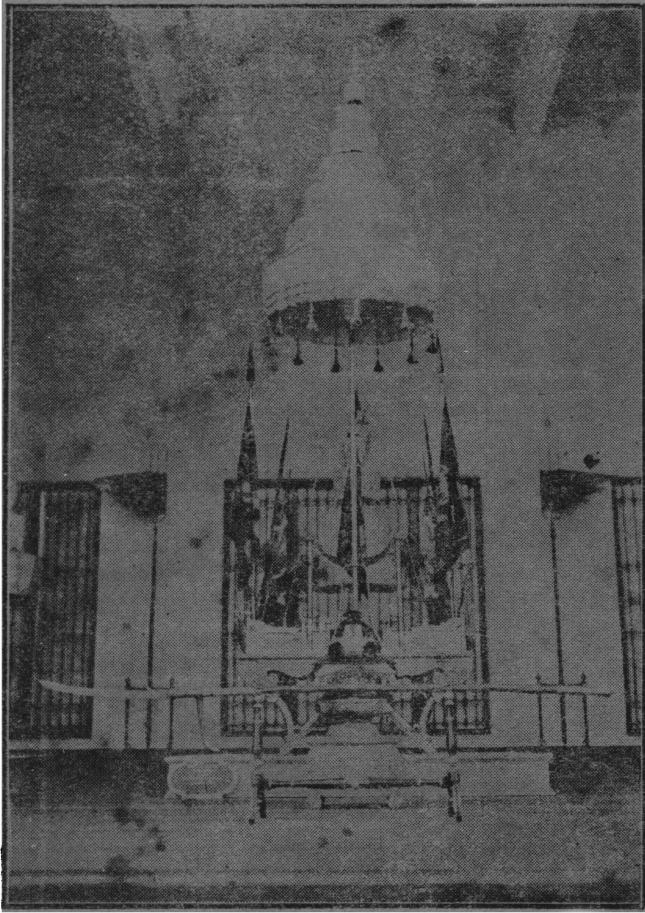
ย้อนกลับทางเดิม ถึงห้องโถงกลาง เลี้ยวขวา ถึงห้อง
ตะวันออก เดินตรงไปทางที่สุดห้อง จับแต่ซ้ายมือของคนดู
มีพระที่นั่งกาญจนาภรณ์ เป็นแท่นผูกหลังช้าง มีป้ายบอกไว้ว่า
“สำหรับผูกหลังช้างที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนิมาชัย นำเสด็จ

พระราชดำเนิน” เจ้าหน้าที่ชี้แจงว่า ตามปกติมีพนักงานประคององค์พระ ด้านหน้าคน ๑ ด้านหลังคน ๑ กับมีคนชั่งค่อข้างคน ๑ และนั่งท้ายข้างคน ๑

กลาง “พระที่นั่งพุดตานผูกเป็นพระคชาธาร สำหรับข้างต้นที่สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงเวลาเสด็จออกศึก” ตั้งพระเศวตฉัตรคันดาพ ๑ ชั้น มีระบวยี่วทอง ๓ ชั้นห้อยดอกจำปาทอง ผูกพระแสง ๒ ข้าง คือทวนคู่ ๑ ง้าวคู่ ๑ โดมรคู่ ๑ ปืนคาบศิลาคู่ ๑ หอกขัดข้างละคู่ รวมอยู่ในกระบอกรหัสยศัญญาณแพนหางนกยูง มีธงพื้นแดงเขียนยันต์ปัก ๓ ด้าน ด้านหลังมีเปลสำหรับคนกลางข้างนั่ง และมีโกลนสำหรับสอดเท้าขึ้น เวลาเสด็จออกศึก สมเด็จพระมหากษัตริย์ประทับอยู่ที่ค่อข้าง คนนั่งอยู่ในเปลเท้าขึ้นโกลน ถือแพนหางนกยูงสองมือสำหรับให้อาณัติสัญญาณทัพ และเป็นผู้ถวายพระแสงอาวุธ ท้ายข้างมีความท่าย มีหน้าที่ระวังรักษาทางด้านหลัง มีขอตำมยาวอาจเกี่ยวหุข้างบังคับให้เลี้ยวไปทางไหนได้ เรียกว่า “ขอเกราะ” กับมีค้อนสำหรับเหวี่ยงตะโพกข้างเพื่อเร่งให้ข้างวิ่ง

ถัดไปทางขวามือคนคู่เป็น “พระที่นั่งประพาสน์ทอง สำหรับผูกข้างพระที่นั่งทรงเสด็จประพาสน์” เป็นพระที่นั่งลายนำทอง ผูกพระแสงดาบญี่ปุ่น

ด้านหลัง มีธงไชย กระบี่ชู พระครุฑพ่าห์รูป ๓ ชาย ไข่อื่อนำหน้าพระราชยาน และมีฉัตร ๕ ชั้นพื้นขาวมีลายยันต์ต่างๆ กัน

พระที่นั่งพุทธานุภาพเป็นพระคชาธาร
พระมณฑปเบญจ
พระแสงของ้าว

มีชื่อโดยฉะเพาะนับแต่ซ้ายไปขวา คือ พระเสนานิปัตย์ พระ
ฉัตรไชย และพระเกวฬาคี เจ้าหน้า^๕ที่ชี้แจงว่า เวลาปกติใช้เข้า
กระบวนพยุหยาตรา ๔ สาย นำหน้าพระราชยาน

ในหนังสือลิลิตเตล่งฟ่าย ตอนยกทัพ กล่าวข้อความไว้แห่ง
หนึ่งว่า “เสด็จเถลิงอาสน์ไอยรา เจ้าพระยาปราบไตรจักร เป็น
อัครยานขรรยง อลงกตหัตถาภรณ์ อลงกรณ์ราชูปโภค โดย
ขัตติยโยคพิชัยยุทธ์ ราชกระบี่รฐทักษิณา พระครุฑพาหน์หนซ้าย
ย้ายเกวฬาคี (เกวฬาคี) หว่างธวัช เสนานิบัติ (เสนานิปัตย์)
ป้องสดำ ฉัตรไชยประจำฝ่ายฉะวียง เรียงขันธ์พระอภิรม ชุมสาย
ฉัตรจามร บังรวีรบังแทรก แยกกันเคอรัคูเอียง” (เตล่งฟ่าย
ฉะบัปกระทรวงธรรมการ) เมื่อได้อ่านข้อความตอน^๕นี้แล้ว ก็จะได้
ได้มาเห็นของจริงที่มีอยู่ในสถานราชพิพิธภัณฑ์^๕

ตอนหน้าพระคชาธาร มีพระมาลาเบี่ยง ตั้งอยู่บนพาน
๒ ชั้น ข้างหน้าออกมาคือพระแสงของ้าวเถลิงทอง สันคร่าทอง

หมายเหตุ : พระเศวตฉัตรหลังข้าง ๑ พระเสนานิปัตย์ ๑
พระฉัตรไชย ๑ พระเกวฬาคี ๑ ธงไชยกระบี่รฐ ๑ และพระครุฑ
พาหน์ ๑ เรียกรวมน่าเครื่องสูง

ดู^๕ดั่งกลางห้อง ๓ ดู^๕ หมายเลข ๑ มีป้ายบอกไว้ว่า “พระ
มหามาลาเครื่องต้น พระธำมรงค์ รัตพระองค์ สร้อยพระอังศา
และเครื่องทรงสมเด็จพระมหากษัตริย์” เจ้าหน้า^๕ที่ชี้แจงว่า พระ
มหามาลาที่ประดิษฐานอยู่ในตู้^๕นั้น ชั้นบนเป็นพระมหามาลาเส้าสูง

มีหลายองค์ ฟันสีต่างๆ ประจำวัน มีสุวรรณมัลลยประดับด้วย
 แก้วมณีตามสี่ของฟันพระมาลา เช่น นิล ทับทิม มรกต เป็นต้น
 ถัดลงมาเป็นสร้อยห้อยคล้องพระอังสะ รูปต่างๆ ตามแบบของ
 โบราณ ต่อลงมาอีกชั้นหนึ่งมีพระธำมรงค์ องค์ที่ตั้งอยู่บน
 เบาะในพาน มีเพชรเม็ดใหญ่ เป็นพระธำมรงค์ใช้ในพระราชพิธี
 ราชาภิเศก พระธำมรงค์นอกนั้นเป็นเรือนโบราณประดับด้วย
 แก้วมณีต่างๆ ตอนกลางมีนวมพระศอ พระเกี้ยว ทองพระกร
 เครื่องโสกันต์ ชั้นล่างที่สุดมีสายรัดพระองค์ ทองพระบาท
 ทองพระกร พระคุม เครื่องผูกข้อพระกร สร้อยนวม ทับทรวง
 บานพับ เป็นต้น

หมายเหตุ : เครื่องต้นพระมหากษัตริย์นั้น คือ

๑. พระมหาพิชัยมงกุฏ
๒. พระแสงขรรค์ไชยศรี
๓. ธารพระกร
๔. พัดวาลวิชนี
๕. ฉลองพระบาท
๖. พระภูษารัดกัมพล
๗. พระมหาสังวาลนพเก้า
๘. พระนาบ
๙. พระธำมรงค์
๑๐. พระมาลาเพชร
๑๑. พระแสงหางช้างเผือก

ตั้งแต่ ๑ ถึง ๕ กำหนดว่าเป็นเบญจราชกกุธภัณฑ์ แต่
ในตำราราชาภิเศก ไม่ตรงกันทุกตำรา หมายเลข ๖, ๘, ๙, ๑๐
กับพระสังวาลสร้อยอ่อนรวมเป็นเครื่องทรง ๕

ดูหมายเลข ๒ มีป้ายบอกไว้ว่า “ราชศิราภรณ์ พระชฎา
พระเกี้ยวยอด (จุลมงกุฎ) พระจุพามณี พระเครื่องราง บรม
ราชภูษิตาภรณ์” ในต้นนี้จะได้เห็นพระชฎามหาชมพูประดิษฐาน
อยู่บนพานแว่นฟ้า ถัดลงมามีพระเกี้ยวยอด พระจุพามณี
พระชฎากลับ พระชฎามหากฐิน พระชฎาเดินหน พระอนรุชา
มงกุฎ ถัดลงมาเป็นพระประจำเครื่องราง ชั้นล่างมีฉลองพระองค์
เครื่องต้น เช่น ฉลองพระองค์ พระสังวาล พระนบ ตาม
ทับทรวง กรองพระสอ พระภูษาทรงเขียนทรง พระสนับเพลา
พระสุวรรณกัณฐีรูปก่ เจียรระบาต ชายไหวชายแครง เป็นต้น
เมื่อได้เห็นแล้ว กลับไปอ่านเรื่องกวีนิพนธ์ตอนแต่งองค์
ทรงเครื่อง จะทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เช่น

“ทรงสุคนธ์รวรินกลิ่นเกลา

สอดใส่สนับเพลาสายกระสัน

ทรงภูษาพื้นขาวเขียนสุวรรณ

กรวยเชิงสามชั้นบรรจงใจ

ฉลององค์ใหม่คเทศทรงอร่าม

อินทนิลดูงามอำเอย

เจียรระบาตคาดเงินเงาเงา

ปืนหนึ่งลายปรุโปร่งประดับพลอย
 กรองสอดสังเวียนนิวเชียรช่วง
 ดาบทิศทัບทรงหว่งห้อย
 ทองกรจำหลักเป็นรักร้อย
 รำมรงค์เพชรพลอยร่วงร่วง
 กรรเจียกแก้วแพรวพรายทั้งซ้ายขวา
 ทรงชฎาห้ายอดสอดสดุดัง
 ห้อยอุบะตันหยงส่งกลิ่นฟุ้ง
 ครันรุ่งก็เสด็จจรจรัล ”

พระราชนิพนธ์โอเหินา รัชกาลที่ ๒

“ ทองกรกาบเก็จเพชรพราย
 เกยรเลื่อมลายประภัสสร
 ส่องสีกันรูดอกไม้ซ้อน
 รัตองค์บวออ่อนกุดั่นดวง ”

พระราชนิพนธ์โอเหินา รัชกาลที่ ๑

ดูหมายเลข ๓ มีป้ายบอกไว้ว่า “ พระมณฑป ราชอิสริยา-
 ภรณ์ ” พระมณฑปในชั้นนี้ มีพระมณฑปทรงประพาส และพระมณฑป
 เสด็จมณฑล พระมณฑปเพ็ชรน้อย พระมณฑปมรกดน้อยสำหรับทรง
 เมื่อเวลาเสด็จพระราชมณฑลเพ็ชร ถัดขึ้นชั้นรองลงมามีเครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์ มีทั้งที่เป็นของไทยและของต่างประเทศ

ดูเลขที่ ๔ ด้านซ้ายมือแรกเข้าไป มีทวนทอง ๓ องค์ เบื้อง

ล่างมีโล่ให้ เจ้าหน้าที่จะแจ้งว่า สำหรับใช้แต่งพระแท่นมณฑล
ในงานพระราชพิธี มีด้วยกัน ๔ โล่ให้ แต่อยู่แยกตู้ คือตู้ที่ ๒,
ที่ ๑๕, ที่ ๑๗ และที่ ๒๗ ตู้ละโล่ให้

ตู้เลขที่ ๕ ชั้นบน ฉลองพระองค์เย็บรับกับพระภูษาทรง
ในรัชกาลที่ ๑ ฉลองพระองค์พื้นขาวขลิบทองคำ พระภูษาจับ
(สำหรับทรง) ทรงสะพัก (ผ้าสะไบเฉียง) ในรัชกาลที่ ๖
สำหรับทรงเมื่อขณะทรงมรุทธาภิเศกในงานพระราชพิธีบรมราชา-
ภิเศก เรียกรวมกัน เรียกว่า พระภูษาถอด

ชั้นล่าง ฉลองพระบาทรูปต่างๆ ที่เป็นทองคำและฝังเพชร
ก็มี

ตู้เลขที่ ๖ พระแสงของ้าวพลพ่ายใช้ในงานพระราชพิธี
พระแสงดาบชะเลยใช้ในงานพระราชพิธีในพวกพระแสงอัญวุธ
พระแสงอัญวุธ คือ พระแสงดาบชะเลย ๑ พระแสงจักร ๑
พระแสงตรีศูล ๑ พระแสงธนู ๑ พระแสงเขนดาบ ๑ พระแสง
หอกไชย ๑ พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง ๑ พระแสง
ของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย ๑

ตู้เลขที่ ๗ ฉลองพระองค์ครุย เจ้าหน้าที่จะแจ้งว่า สำหรับ
แต่งพระบรมรูปในปราสาทพระเทพบิดร เมื่อเวลาเปิดถวายบังคม
นอกนั้นเป็นฉลองพระองค์เย็บรับ พระภูษาทรงคาดกรองทอง
และพระภูษาทรงต่างๆ

ตู้เลขที่ ๘ ชั้นบน พระแสงมีดหมอ พระแสงดาบนาค

๓ เคียรประดับพลอย พระแสงดาบนาคหน้าอัด พระแสงดาบ
อัญญาพานร (รัชกาลที่ ๓ โปรดให้สร้างขึ้น) พระแสงดาบ
อิเหนาสันปฐ พระขรรค์เพชรในรัชกาลที่ ๕ สำหรับใช้แทน
พระขรรค์ไชยศรี

ชั้นล่าง พระแสงดาบญีปุ่นสี่เล่ม นอกนั้นเป็นพระแสงดาบ
สำหรับพระราชทานเจ้าต่างกรม

ตุ้เลขที่ ๕ ชั้นบนพระแสงเดหวัหรือคกเลหวั นอกนั้น
เป็นพระแสงพระราชทานเจ้าต่างกรม และพระแสงข้างที่

ชั้นล่าง พระแสงเสนาฝั้เพชรและพลอย (รูปคล้ายกริช
แต่ไม่คด) พระแสงมีดไทยแบบฝั้เขนื้อ

ตุ้เลขที่ ๑๐ ชั้นบน พระแสงจักรและพระแสงตรีคร้าทอง
(ในพระแสงอัญญาวุ) นอกนั้นเป็นพระแสงสำหรับพระราชทาน
สมเด็จพระเจ้าฟ้าเมื่อทรงกรม

ชั้นล่าง พระแสงดาบญีปุ่น สำหรับพระราชทานสมเด็จพระ
เจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าเมื่อทรงกรม

ตุ้เลขที่ ๑๑ พระแสงกริช ทรงข้อบัง มีผู้น้อมเกล้า ฯ
ถวายบัง

ตุ้เลขที่ ๑๒ ชั้นบน พระแสงปืนของถวาย พระแสงปืน
นพรัตน์ สร้างในรัชกาลที่ ๔ ใช้ในการพระพิธีศรีสัจปาน (ถือ
น้ำ) นอกนั้นเป็นพระแสงดาบสำหรับพระราชทานเจ้าต่างกรม

ชั้นล่าง พระแสงดาบญีปุ่นสำหรับเจ้าต่างกรม

ตู้เลขที่ ๑๓ พระสังข์ไข้ในพระราชพิธี สังข์ทำด้วยเงินทอง และนาค ก็มี ไข้เป่าก็มี ตั้งอยู่บนโต๊ะบนพานและบนมั่งสี

ตู้เลขที่ ๑๔ ทวนทองคำ ๑

ตู้เลขที่ ๑๕ พระแสงหอกเพชรรัตน์คู่ ๑ และโล่ที่ พระแสงหอกนี้ไข้แทงน้ำในพระราชพิธีศรีสัจปาน (ถือน้ำ)

หมายเหตุ : เจ้าหน้า^๕ที่ชี้แจงว่า พระแสงสำหรับไข้แทงน้ำในพระราชพิธีศรีสัจปาน คือ พระแสงทรง (คือ พระแสงซึ่งกำลังทรงอยู่ในขณะนั้น) และพระแสงสร ๓ เล่ม ไข้แทงน้ำในบาตรหยก พระขรรค์ไชยศรี พระแสงหอกเพชรรัตน์ พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงดาบใจเพชร พระแสงดาบเวียด (เป็นของพระเจ้ายาลอง (องค์เชียงสือ) กษัตริย์ญวนทูตเกล้า ฯ ถวายลงที่เรียกว่า พระแสงเวียดหัว แปลว่า พระแสงพระเจ้ากรุงเวียดนามทรงมีพระกตัญญูกตเวทีระลึกในพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงไทย) พระแสงดาบฟันปลา พระแสงดาบแฝด (ในรัชกาลที่ ๓) พระแสงดาบฝักกล้วย พระแสงดาบฝักมุกด์ทรงเดิม พระแสงดาบประจำรัชกาล และพระแสงปืนนพรัตน์ (ในรัชกาลที่ ๔) พระแสงเหล่านี^๕ไข้แทงน้ำโดยลำดับลงในหม้อน้ำมนต์กลับบัว มีหลายหม้อด้วยกัน

หมายเหตุ : พระแสงสร ๓ เล่ม พระแสงดาบคาบค่าย ถ้ารวมกับพระแสงดาบใจเพชร พระแสงทวน พระแสงง้าว พระแสง

ปิ่นคาบศิลาเคยทรง พระแสงขอดีช้างลัม พระแสงขอครำด้าม
ไม้เท้า และพระแสงชนะนักตั้น เรียกว่าพระแสงต้น

พระแสงคาบค่าย พระแสงดาบใจเพชร พระแสงดาบ
อัญญาพานร พระแสงดาบนาคสามเศียร รวมกัน เรียกว่า พระแสง
รายต้นตอง สำหรับมหาดเล็กหุ้มแพรต้นเชือกเชิญนำเสด็จใน
กระบวนพยุหยาตรา

ตุ้มเลขที่ ๑๖ ง้าวไทยแบบฝ้ายเหนือ

ตุ้มเลขที่ ๑๗ หอกด้ามไม้ไผ่ฝักทองดำ

ตุ้มเลขที่ ๑๘ พระเต้าต่างสำหรับใช้ในพระราชพิธี

ชั้นบน พระครอบ สำหรับใส่น้ำมันต์เป็นเครื่องทรงสะ
เวลาทรง เมื่อทรงพระเครื่องใหญ่แล้ว (ตัดผม) พระแสง
กรรไกร พระเต้าต่างๆว่ามีชื่อทุกองค์ เช่นพระเต้า ๕ กษัตริย์
พระเต้าโมราศิลาแดง พระเต้าเขาไกรลาส พระเต้านพเคราะห์
สำหรับโหรถวาย และครอบพระกริ่ง (พระกริ่งเป็นรูปพระโกนัช
คุรุพุทธเจ้าในมหายาน สันมีเสียงดังเช่นนั้น)

หมายเหตุ: เครื่องทรงมูรธาภิเศกในพระราชพิธีบรมราชา-
ภิเศก มี

๑. ครอบพระกริ่ง

๒. พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ

๓. " ทอง

๔. " นาค ในรัชกาลที่ ๔

๕. พระมหาสังข์เงิน
๖. " ห้าห้อง
๗. พระเต้าเบญจครรภ์ (คัพย์)
๘. " น้อย ในรัชกาลที่ ๔
๙. พระเต้าห้าห้องศิลา ในรัชกาลที่ ๔
๑๐. พระเต้าปทุมนิมิตทอง
๑๑. " นาค
๑๒. " เงิน
๑๓. " สำริด
๑๔. พระเต้าเทวบิด ในรัชกาลที่ ๔
๑๕. พระเต้าไกรลาส "
๑๖. พระเต้านพเคราะห์ "
๑๗. พระเต้ามั่งสี
๑๘. เครื่องพระมูรธาภิเศก

ตู้เลขที่ ๑๕ ชั้นบน พระแสงขรรค์จีน (กั้นหย่น) พระแสงดาบคาบค่าย (จำลอง) ๒ องค์ พระแสงดาบลงยาในรัชกาลที่ ๖ พระแสงกระบี่ พระแสงกระบี่รูปหางเมงดา พระแสงกระบี่ฝรั่ง ชั้นล่าง พระแสงดาบคาบค่ายจำลอง และพระแสงดาบไทยแบบฝ้ายเหนือ

ตู้เลขที่ ๒๐ พระแสงกระบี่ฝรั่งรูปต่าง ๆ องค์ประดับมรกต เรียกว่า พระแสงกระบี่หัตถ์นารายณ์ (สร้างในรัชกาลที่ ๔)

ตัวเลขที่ ๒๑ พระแสงดาบต่างๆ ชั้นล่าง เป็นพระแสงดาบ
ญุ่น

หมายเหตุ : พระแสงดาบญุ่นนั้น มีปรากฏในพระราชพงศาวดารว่าพวกญุ่นในทูลเกล้า ฯ ถวายดาบญุ่นแต่สมเด็จพระเอกาทศรถ (ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๐ หน้า ๑๒) ลักษณะดาบญุ่นโดยมากมีกระบี่กลม และมีมีดขนาดเล็ก เรียกว่า มีดทั้งแซกอยู่ในฝัก สำหรับใช้เมื่อจำเป็นในเมื่อดาบหลุดมือไป ส่วนดาบไทยไม่มีกระบี่ ถ้าเป็นดาบไทยฝ่ายเหนือด้ามมักยาว ส่วนกระบี่มีโกร่งที่ด้าม

ตัวเลขที่ ๒๒ พระแสงดาบญุ่นฝักเกลี้ยง ชั้นต่อถัดลงมาเป็นดาบฉลุของฝ่ายเหนือ ชั้นล่าง พระตะบอง ธารพระกรข้างในมีพระแสง พระขรรค์หนู และพระประเดะ (มีดขาวาเจ้าในเกาะสุมาตรา)

ตัวเลขที่ ๒๓ พระแสงเจ้าต่างกรม พระแสงดาบองค์ที่มีปลายตัด คือพระแสงดับเพลิง เจ้าหน้าทชแจ้งว่า พระแสงดับเพลิงนั้นทรงในขณะเกิดเพลิงไหม้ขึ้นในพระราชฐาน ทรงแกว่งเพื่อทรงอธิษฐานเสวยพระบารมี

ตัวเลขที่ ๒๔ เครื่องโศกกันต์สมเด็จพระเจ้าฟ้า มีพระขรรค์กลับกรองเชิง นวม กรองพระศอ ถลองพระองค์ ทองพระกร พระนบ บานพับ สนับเพลลา สุวรรณกันธูพท์ ดาบทิพ ทับทรวง ส้วาล เป็นต้น

ตัวเลขที่ ๒๕ พระแสงง้าวค้ำไม้มะริดฝักหุ้มกำมะหยี่ สำหรับ
เจ้าต่างกรมทรงใช้ในงานพิธีมงคลทั่วๆ องค์กรกลางพระแสงปลูก
ใช้ในพระราชพิธีแรกนาขวัญ

ตัวเลขที่ ๒๖ ถล่องพระองค์ลงราชะสีต่างๆ (ราชะ แปลว่า
ขั้นคั่นในภาษามะลายู) สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงเวลาออกราช
สงครามตามสี่ประจำวัน พระภูษาทรง (ผ้าถุง) พระภูษาหนาม
ขนุน และพระภูษากรองทองสำหรับทรงคาด ชั้นล่างพระภูษา
สมรคืบักเป็นดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างๆ องค์กร

หมายเหตุ : ๑. เครื่องพระพิไชยสงคราม ๒. เครื่อง
พระมนต์วิเศษ ๓. พระมาลาเบี่ยง ๔. ถล่องพระองค์เกราะ
๕. ถล่องพระองค์นวม และ ๖. ถล่องพระองค์ลงราชะ ๗ สี่
รวมเรียกว่าเครื่องพิไชยสงคราม

ตัวเลขที่ ๒๗ พระแสงหอกนารายณ์ และพระแสงหอก
เกลิงทอง และทองลงยา

ห้องด้านตะวันตก แฉกเหนือ ตู้หมายเลข ๑ ตะวันออก
เป็นเครื่องบรมราชูปโภค สำหรับใช้ในการพระราชพิธีต่างๆ คือ
ชั้น ๑ พระฉาย จงกลราวขับพระพักตร์ โต๊ะทรงพระพักตร์
พานพระสุคนธ์ พระสาธ (หั่ว) ขันทรงพระพักตร์ เครื่อง
ทรงพระชะโลม พระเค้านอกนียังมีเครื่องทองน้อย ทรงตรวด
(สำหรับทรงตรวน้ำ) สิ่งเหล่านี้ทำด้วยทองคำ ลางอย่าง
ลงยาฝังเพชรและมณี

ชั้น ๒ พานพระภุษา พระสุวรรณภิงคาร (คนโหนดสำหรับ
ทรงครวต) ที่พระสุธารสร้อน พระสุพรรณราช พระเต้านโหนด
(คนโหนดเย็น) ถ้วยพระสุธารสเย็น หีบพระศรี พระครอบ
(ขันน้ำมีฝาปิด) พานพระขันหมาก (เขียนหมาก) หีบจก
(พระศรี) หีบพระโสดสูบ พระสุพรรณศรีบัวแดง พระมณฑป
น้ำเย็น พานพระศรี ขันทรงโปรย (เงินปลีก) และอื่นๆ
ล้วนทำด้วยทองคำ ลางอย่างลงยาฝังเพชรและมณี

ชั้น ๓ พระแสงขามร ที่พระสุธารสร้อน พระสุพรรณ
ภาชนะหวาน (สำหรับ) เครื่องทองและเครื่องแก้ว (เคียง)
พระสุพรรณภาชนะขาว (สำหรับ) เครื่องทอง และเครื่องลายน้ำทอง
(เคียง) พระสุพรรณราช ขันสรง ฉลองพระหัตถ์ (มีดและซ่อม)
พระมณฑป พระกระยาเสวย (ใส่ข้าว) เครื่องชำระพระหัตถ์ กา
ทรงมณฑป สำหรับน้ำร้อน พระอยู่งาน (พัด) ล้วนทำด้วยทองคำ
ลางอย่างลงยาฝังเพชรและมณี

ชั้น ๔ เครื่องราชูปโภคมาก เหมือนข้างบน สำหรับใช้ใน
งานพระราชพิธีในวันพระอุโบสถ
ห้องด้านตะวันตก ตั้งกลางหมายเลข ๒

เครื่องหยกจีนและรัสเซีย มีเชิงเทียน ตะเกียงหยกแขวน
อยู่ในเรือนแก้ว กระถางรูป บาตรสำหรับใช้เทน้ำในการ
พระราชพิธีสัจจาน พานหีบ เครื่องทรงพระอักษร และอื่นๆ

หมายเลข ๓ ตะวันตก

เครื่องราชูปโภคชุดสำรองและเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

ตู้หมายเลข ๔ ตะวันตก

(ก) เครื่องราชูปโภคสมเด็จพระบรมราชินี

(สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ)

(ข) เครื่องเพชรของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

(สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ)

(ค) เครื่องราชบริโศก และเครื่องใช้ส่วนพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

(สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ)

ห้องตะวันตก แถวใต้ ตู้กลางหมายเลข ๕

เครื่องโศกกันต์ ซึ่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ทรงสร้าง เพ็ชรล้วน

ห้องตะวันตก แถวใต้ ตู้ตะวันออก หมายเลข ๖

(ก) ลับแลบรรจุคำกราบบังคมทูล ทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นที่ระลึก และเครื่องใช้ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(ข) ของทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นที่ระลึกและเครื่องใช้ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(ค) เครื่องบรมราชอิสริยาภรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

